

Absztrakt: A képlékeny közel-keleti hatalmi viszonyok alakításában Irán több szempontból is érdekelt. A nemzetközi szankciókkal sújtott ország arra törekszik, hogy minél több potenciális partnerrel tudja továbbfejleszteni a kapcsolatait. Az Öböl Menti Együttműködési Tanács országaihoz viszonyított súlyos gazdasági lemaradását katonai erejének fejlesztésével, illetve a régiós konfliktusok menetének alakításával kívánja kompenzálni. Hatalmi ambícióit a 2018-as évben az Egyesült Államok újult erővel igyekezett megállítani, és a két ország közötti kapcsolat az év végére egyre feszültebbé vált.

Kulcsszavak: Irán, Egyesült Államok, Szíria, polgárháború, nemzetközi kapcsolatok, gazdasági szankció

Abstract: Iran has been interested in many aspects of shaping the Middle East's power relations. One of the main goals of the country with severe international sanctions that develop its relations with as many potential partners as possible. In order to compensate the economic power of the Gulf Cooperation Council's member states, Iran continuously develops its military strength and tries to influence the outcome of the regional conflicts. Iran's power ambition is openly confronts the U.S. interests, and the relations between the two countries became increasingly tense by the end of the year.

Keywords: Iran, the United States of America, Syria, civil war, international relations, economic sanction

BEVEZETÉS

Az Arab tavasz következtében tovább destabilizálódott közel-keleti régió számos szereplőnek lehetőséget teremtett arra, hogy hatalmi céljait érvényesítse. A szíriai polgárháború (2011-től), az iraki polgárháború (2014-2017. között), illetve a jemeni polgárháború (2015-től) regionális és globális szereplőket is egyaránt beavatkozásra sarkalt, ugyanakkor az általuk képviselt érdekek és értékek sok esetben szembetalálkoznak egymással.

A képlékeny regionális hatalmi viszonyokat igyekszik Irán is a saját érdekeinek megfelelően formálni. Az iráni érdekek mindazonáltal élesen szembemennek az Egyesült Államok, de akár az Öböl Menti Együttműködési Tanács országainak stratégiájával. Az érdekek ütközése – akárcsak az elmúlt években, évtizedekben – a 2018-as évben is látványosan tetten érhető volt. Ennek megértéséhez elsőként röviden azt érdemes megvizsgálni, hogy Irán

milyen pozíciót tölt be a Közel-Keleten, és ez milyen törésvonalakat eredményez a többi országgal, illetve a regionális erőviszonyok alakításában érdekelt Egyesült Államokkal. Ezen törésvonalak értelmezése mentén érdemes elindulni az egyes országokra fókuszáló vizsgálatokban.

A fentieknek megfelelően az első fejezet egy általános áttekintést ad arról, hogy Irán milyen irányvonalat képvisel, illetve rámutat a nemzetközi elszigeteltségéből származó hátrányokra az érdekérvényesítés vonatkozásában. A második fejezet országokra lebontva – Irak, Izrael, Libanon, Szíria – kíván betekintést nyújtani az iráni térnyerésről, illetve annak korlátairól.

IRÁN KÖZEL-KELETI HELYZETÉNEK ÁTTEKINTÉSE

Irán a közel-keleti régióban betöltött szerepét két értelmezési keret szemszögéből érdemes megvizsgálni, amely némileg átfedést mutat egymással. Az első koncepció az úgynevezett „síita félhold”, amely a vallási értékek mentén szerveződő politikai-gazdasági érdekek fejlődését tartja szem előtt.

Ország	Libanon	Irak	Irán	Szíria
Síita	28,4 %	64-69%	90-95%	13%
Szunnita	28,7%	29-34%	5-10%	74%

1.számú táblázat. A síita lakosság teljes népességhez viszonyított százalékos aránya¹.

A „síita félhold” tulajdonképpen ellenpólusa a szunnita többségű országok csoportjának, amelyet hangsúlyosabban az Öböl Menti Együttműködési Tanács testesít meg.

Ország	Bahrein	Egyesült Arab Emírségek	Katar
Szunnita	30%	80%	86%
Síita	70%	16%	14%
Ország	Kuvait	Omán	Szaúd-Arábia
Szunnita	60%	45%	85-90%
Síita	25%	5%	10-15%

2. számú táblázat. A szunnita lakosság teljes népességhez viszonyított százalékos aránya az Öböl Menti Együttműködési Tanács országaiban^{2 3}.

¹ Forrás: CIA World Factbook

A vallási különbözőségből fakadó törésvonal mindazonáltal nem értelmez kellőképpen egy sor olyan jelenséget, amely a „síita félhold” országainak szerepvállalását megmagyarázná. Ennek pótlására született egy másik koncepció, amely politikai-gazdasági érdekek mentén azonosítja az Irán köré csoportosuló hatalmi tömb cselekvési eszköztárát. Az úgynevezett „elutasítók tengelye” a libanoni Hezbollah, Irán, Szíria, illetve az Iránhoz lojális állam alatti szereplők aktív együttműködésére épít⁴. Az együttműködésben részes államok és állam alatti szereplők nyíltan szembemennek a nyugati hatalmi tömb, illetve annak meghatározó szereplőjének, az Egyesült Államok érdekeivel. Mivel az együttműködésbe bevonható állami szereplők száma véges, ennél fogva Irán számos állam alatti szereplővel igyekszik jó kapcsolatokat kialakítani, ápolni, működésüket támogatni.

Az iráni forradalom, azaz 1979. óta fontos szerepet játszik az országhoz lojális állami alatti szereplők körének bővítése, illetve megerősítése. Irán nem válogat, hogy kikkel működik együtt, a szervezetek között egyaránt fellelhetők terrorista, paramilitáris, illetve egyéb profillal rendelkező entitások. Irán partnerszervezetei sok esetben fenyegetést jelentenek az adott államra nézve, például Libanonban a Hezbollah⁵, vagy Izrael kapcsán a Hamász, illetve a Palesztin Iszlám Dzsihad elnevezésű szervezet kérdőjelezi meg a fennálló viszonyokat.

Az eltérő típusú szervezeteket Irán különböző módon igyekszik támogatni. Olyan dimenziókra lehet felosztani az iráni támogatások formáit, mint pénzügyi,

² Forrás: CIA World Factbook

³ Érdemes arról is szót ejteni, hogy a síita-szunnita lakosság számaránya javarészt becslésekre hagyatkozik, és sok esetben arról sem áll pontos adat rendelkezésre, hogy a bevándorlók miképpen formálják a vallási viszonyokat. Mint ismeretes, az Öböl Menti Együttműködési Tanács országai sokak számára vonzóak munkavállalás szempontjából, így a különböző vallású emberek nagy számban érkeznek épp úgy Ázsiából, mint például a szubszaharai térségből.

⁴ Az „elutasítók tengelye” az angol nyelvű szakirodalomban „*axis of refusal*”, vagy „*rejectionist axis*” néven jelenik meg. Miután George W. Bush amerikai elnök 2002-ben a terrorellenes háborúja kapcsán megfogalmazta a „gonosz tengely” koncepcióját („*axis of evil*”) gyorsan a politikai közbeszéd részévé vált. A „gonosz tengelye” olyan államokat foglalt magában, mint Irán, Irak, illetve Észak-Korea, amely megnevezést később Izrael hivatalos kommunikációjában úgy jelent meg, mint a „világterror tengelye” („*axis of world terror*”), olyan szereplőket tömörítve, mint Irán, Szíria és a Hamász. Mint az a különböző kategorizálásokról kiolvasható, Irán mindig is központi helyet foglalt el a negatív megítélésű koalíciókban. Forrás: JPost.com Staff, 2006.

⁵ Többek között az Egyesült Államok is terrorszervezetként azonosítja. Forrás: <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>

katonai, szociális szolgáltatások, illetve ideológiai támogatás / befolyás⁶. Azzal, hogy Irán erőforrásokat biztosít a neki szimpatikus állam alatti szereplőknek, sok esetben még nem kerül hozzá a közvetlen irányítás, mindössze egyre növekvő befolyásra tehet szert. Továbbá még egy korlátja van az iráni érdekszféra folyamatos bővítésének, amely az ország nemzetközi politikai és gazdasági elszigeteltségében gyökerezik.

Irán hosszú évtizedek óta szenved nemzetközi szervezetek, illetve egyes országok diplomáciai, politikai és gazdasági szankcióitól. Bár Irán informális csatornákon keresztül több országgal és állam alatti szereplővel is jó kapcsolatokat ápol, mindezek mégsem helyettesítik az államok közötti formális együttműködésből származó hasznot.

Az ország nemzetközi elszigeteltségének egyik sarokköve az atomprogram, amely egy folyamatos ütőkártyát jelent. A tömegpusztító fegyverek terjedését az Egyesült Államok akár katonai erővel is igyekszik megakadályozni, mint ahogy történt Irakban 2003-ban, de Irán kapcsán is többször felmerült a közvetlen katonai beavatkozás gondolata. Mivel Irán nem hajlandó a nemzetközi szabályokhoz alkalmazkodni, ezért 1979. óta folyamatosan szankciókkal kénytelen szembenézni, amely limitálja akár a regionális, akár a globális hatalmi törekvéseit.

Az atomprogram mellett olyan további területek mentén is kiváltja akár az Egyesült Államok, akár a nemzetközi közösség rosszállását, mint terrorista szervezetek támogatása⁷ (amely szembemegy a nemzetközi szinten tetten érhető pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelemmel is)⁸, a rakéta-program, a Perzsa-öbölre, illetve a Vörös-tengerre gyakorolt fenyegetés, kibertámadások, vagy éppen a sorozatos belföldi emberi jogi problémák.

Mint ahogy az a fentiekből is kiolvasható, Irán hatalmi ambíciói olyan cselekvési eszköztárral társulnak, amely fenyegetést jelent akár a regionális, akár a globális biztonságra. Éppen ezért az Egyesült Államok mellett számos más ország és nemzetközi szervezet is szankciókkal kívánja visszafogni Irán

⁶ Wehrey- Thaler- Bensahel - Cragin - Green - Kaye - Oweidat - Li, 2009.

⁷ 2018-ban Belgiumban, az Egyesült Államokban, Franciaországban és Németországban is letartóztattak iráni állampolgárokat, akik merényletek kívántak végrehajtani. Forrás: Outlaw Regime: A Chronicle of Iran's Destructive Activities, 2018.

⁸ A Pénzügyi Munkacsoport (*Finanacial Action Task Force* – FATF) egy olyan globális nemzetközi szervezet, amely nyomon követi az egyes országok pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás visszaszorítását célzó intézkedéseket. Jelenleg két ország van erőteljesen elmaradva a nemzetközi közösségtől, Irán és Észak-Korea. Bár Irán 2017-2018. között együttműködött a szervezettel, továbbra is súlyos hiányosságok fedezhetők fel. Forrás: <http://www.fatf-gafi.org/countries/d-i/iran/documents/public-statement-october-2018.html>

térnyerését. Bár a szankciók erőteljes negatív hatást gyakorolnak az iráni gazdaságra, továbbra sem hagy fel azokkal a gyakorlatokkal, amelyek kiváltották a megszorításokat.

Ország	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Irán	6.036	5.540	4.862	5.219	5.415
Izrael	36.291	37.537	35.690	37.180	40.270
Szaúd-Arábia	24.934	24.575	20.732	19.982	20.760

3. számú táblázat. Irán egy főre jutó GDP-jének (USD) összevetése a két legerősebb regionális riválisával. Forrás: World Bank data.

Ország	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Irán	39,2%	17,2%	13,7%	8,5%	10,4%
Izrael	1,5%	0,4%	-0,6%	-0,5%	0,2%
Szaúd-Arábia	3,5%	2,6%	2,1%	3,4%	-0,2%

4. számú táblázat. Az éves fogyasztói árak alakulásának összevetése. Forrás: World Bank data.

A gazdasági nehézségek okán Irán a GDP kisebb százalékát tudja katonai kiadásokra fordítani.

Ország	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Irán	2,1%	2,2%	2,6%	2,7%	3%
Izrael	5,9%	5,9%	5,6%	4,6%	4,7%
Szaúd-Arábia	9%	10,7%	13,4%	9,9%	10,2%

5. számú táblázat. Irán katonai kiadásainak alakulása a GDP százalékában összevetve a két legerősebb regionális riválisával. Forrás: World Bank data.

A nemzetközi elszigeteltségben hozott enyhülést a 2015-ös iráni atomegyezmény (*Joint Comprehensive Plan of Action* – JCPOA), amely komoly előrelépést jelentett Irán és a P5+1 országok közötti együttműködésben (az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, Kína, Oroszország plusz Németország, kiegészülve az Európai Unió főképviselőjével). Cserébe azért, hogy

Irán visszaépítette az atomprogramját, illetve az atom békés felhasználása mellett foglalt állást, a szankciók célzottan és részlegesen enyhítésre kerültek⁹.

A szankciók enyhítése hozzájárult az iráni védelmi ipar időszakos fejlődéséhez, elsősorban a rakéta-, és irányított fegyverek tekintetében. A hadiipari kereskedelem főként Kínával és Oroszországgal kezdődött meg, utóbbival Sz-300 föld-levegő légvédelmi rendszer megvásárlására kötött üzletet¹⁰.

2018. május 8-án Donald Trump amerikai elnök bejelentette, hogy az Egyesült Államok kilép az iráni atomegyezményből, és a „lehető legmagasabb szintű” gazdasági szankciókat kívánja bevezetni Iránnal szemben. Miközben a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség jelentésében igazolta, hogy Irán teljesítette az atomegyezményben rögzített elvárásokat, addig az Egyesült Államok az ország regionális és globális szerepvállalására hivatkozva vezetett be újabb szankciókat¹¹.

Az Egyesült Államok fordulata nemcsak Iránnal, hanem az Európai Unióval is feszültséget gerjesztett. Az Európai Unió ugyanis nem volt hajlandó kilépni az Iránnal kötött egyezségből, és az amerikai szankciók kikerülése került napirendre. Miközben Irán és az Egyesült Államok között egyre növekedett a feszültség az év közepétől, addig az Európai Bizottság 50 millió eurós támogatási keretről döntött Irán számára¹², illetve egy új fizetési rendszer alapjainak lerakásában gondolkodnak¹³.

Az Irán – Egyesült Államok közötti viszonyrendszer ismételt elmérgesedése kihatással van előbbi regionális mozgásterére, ugyanis a gazdasági nehézségekkel küzdő ország ismételten szűkösebb forrásokból kénytelen gazdálkodni.

⁹ Az alábbi összefoglaló anyagban olvashatók az Irán számára támasztott elvárások, illetve az ezekért cserébe biztosított enyhítések: https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/guidance_ext_20150807.pdf

¹⁰ Kis-Benedek, 2018. 150-151.o.

¹¹ Forrás: Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015), 2018.

¹² European Commission adopts support package for Iran, with a focus on the private sector, 2018.

¹³ Iran nuclear deal: Plan put forward to dodge US sanctions, 2018.

IRÁN HATALMI TÉRNYERÉSE AZ EGYES ORSZÁGOKBAN

Mint az korábban említésre került, Irán állami és állam alatti szereplőkkel egyaránt igyekszik jó kapcsolatokat ápolni hatalmi céljai elérése érdekében. Bár meglehetősen szűkös ezen szereplők listája, mégis a különböző jellegű támogatások révén hatékonyan tudja megjeleníteni az iráni érdekeket más országokban is. A hatalmi térnyerés Irak, Izrael, Libanon és Szíria kapcsán kerül bemutatásra.

IRAK. Az Irán – Irak közös határ hossza és nehéz ellenőrizhetősége lehetőséget teremt különböző szereplőknek arra, hogy tiltott tevékenységeket végezzenek. A radikális harcosok mozgása, embercsempészás, drog-, és fegyverkereskedelem, illetve egyéb illegális tevékenység mindkét ország számára előnytelen, ugyanakkor állami szereplőknek akár lehetőséget is teremthet a másik ország belügyeibe történő beavatkozásra.

A 2003-s iraki háború idején Irán többféle módon is igyekezett támogatni a helyi síita közösségeket, illetve azon milíciákat, amelyek az Egyesült Államok csapataival vették fel a harcot. A támogatások különböző formában öltöttek testet, úgy mint fegyverek szállítása, a vallási- ideológiai képzés, pénzügyi, illetve szociális segítségnyújtás¹⁴. Az Egyesült Államok azzal is megvádolta Iránt, miszerint befolyásolni kívánta a 2005-ös választások eredményeit, hogy utóbbihoz lojális közéleti szereplőknek biztosít támogatást, illetve formálta a helyi közvéleményt. Irán ugyanakkor nemcsak állam alatti szereplőkkel, hanem az iraki kormánnyal is folyamatosan fejlődő kapcsolatokat ápol, amely a két ország közötti kereskedelem volumenén és egyéb államközi együttműködés mentén is nyomon követhető.

A 2014-2017-es polgárháború idején Irán számára ismételten megnyílt az út hatalmának formális és informális csatornákon történő megerősítéséhez. A polgárháború hivatalos lezárását követően néhány hónappal később, 2018 márciusában Irán felajánlott egy 3 milliárd dolláros hitelkeretet Iraknak az újjáépítéshez, amely elsősorban infrastrukturális fejlesztésekre irányulna.

Májusban új parlamenti választást tartottak Irakban, amely sokak számára meglepő eredménnyel zárult: a Muktda al-Szadr vezetésű koalíció szerezte meg a legtöbb mandátumot. Muktda al Szadr jelentős tömegtámogatottsággal bíró közéleti szereplő, aki 2007. / 2008. fordulóján önkéntes száműzetésbe vonult

¹⁴ Beehner – Bruno, 2008.

Iránba, és politikai karrierje szempontjából ugyan újrapozícionálta magát a fogadó országtól, mégis számos közös érdek fedezhető fel (például az Egyesült Államok hatalmi befolyásának csökkentése)¹⁵. Bár az új elnök és miniszterelnök személye nem feltétlenül tükrözi a legnagyobb koalíció elképzeléseit, a parlamentben mégis meghatározó súlya van az Iránnal szimpatizáló politikai erőknek, ennél fogva az iraki – iráni kapcsolatok fejlesztése erős támogatottságot élvez.

2018 novemberében találkozott egymással az iraki elnök, illetve Hasszán Rohani iráni ajatollah, hogy a két ország közötti kapcsolatok további mélyítéséről tárgyaljanak. A megbeszélés értelmében egyik fontos célkitűzés a két ország közötti kereskedelem fellendítése (az évi 12 milliárd USD-ről 20 milliárdra), továbbá szó esett közös ipai park létesítéséről a határon, az utazást könnyítő intézkedések bevezetéséről, illetve környezeti problémákról¹⁶.

IZRAEL. Az arab – izraeli ellenségeskedés napjainkig meghatározza a közel-keleti régió viszonyait. Irán számára Izrael az egyik legjelentősebb regionális rivális – érdemes figyelmet fordítani az I. fejezetben összeállított táblázatokra, amely a két ország közötti fejlettségi szakadékot hivatott bemutatni – jóllehet a két ország sem gazdasági, sem nemzetközi elfogadottság, sem pedig katonai erő tekintetében nem versenyezhet egymással. Izrael nemcsak önmagában jelent veszélyt az iráni politikai vezetésnek, hanem annak legerősebb szövetségese, az Egyesült Államok révén. Utóbbi a régióban két olyan országgal is szoros kapcsolatokat ápol – Izrael és Szaúd-Arábia – amely politikájuk Irán hatalmi szerepének visszaszorítására irányul. Az iráni politikai vezetés úgy véli és kommunikálja, miszerint az Egyesült Államok a regionális szövetségesein keresztül igyekszik befolyását növelni Irán hátrányára, valamint totális hadviselést folytat az országgal szemben¹⁷.

Az iráni vezetés természetesen nemcsak az ország regionális érvényesülésének akadályát látja Izraelben, hanem a belföldi feszültségek kiaknázásában is szerepet tulajdonít neki. A nemzetközi szankcióknak, illetve egyéb belföldi tényezőknek köszönhetően – mint magas szintű korrupció, források nem megfelelő allokációja, a kormányzás elégtelen technikai, stb. – a gazdaság fejlődése nem fedezi a társadalmi igényeket, amely 2009-től kezdődően több tüntetéssorozatban is felszínre tört. Az iráni vezetés gyakran

¹⁵ Az iraki választás eredményeiről illetve utóéletéről szóló összefoglalót lásd: Tóth, 2018a.

¹⁶ Al-Salhy, 2018.

¹⁷ Kaye – Nader – Roshan, 2011.

meggyanúsítja Izraelt azzal, hogy „ellenforradalmi” mozgalmakat támogat (úgy mint a Zöld Mozgalmat), illetve Irán területén kívül működő ellenzéki szervezeteket (úgy mint a Mudzsahedin Khalk Szervezetet), továbbá a kurdok hatalmi szerepének megerősödése mögött is izraeli támogatást vél felfedezni.

Köszönhetően Irán a szíriai polgárháborúba történő katonai intervenciójának (lásd később), iráni haderők jelentek meg az Izraellel szomszédos egyik országban, így a földrajzi távolság többé nem volt akadály a közvetlen katonai konfrontációhoz. Irán 2018 májusában rövid rakétatámadást-sorozatot indított Izrael ellen, és várható volt – összhangban az Egyesült Államok atomegyezményből való kilépésével – hogy az iráni érdekek regionális érvényesítéséhez további fejlemények várhatók. 2018 augusztusában kiderült, hogy Irán rakétákat biztosított iraki síita milíciák számára¹⁸, illetve feltételezések szerint a Palesztin Iszlám Dzsihád 2018 októberében Irán utasítására hajtott végre rakétatámadást Izrael ellen¹⁹.

LIBANON. A Hezbollah – Irán együttműködés hosszú évtizedekre datálható vissza. A Hezbollah – Szíria – Irán tengely kialakulását nem csak a közös meggyőződések, ám a reálpolitikai érdekek is szorgalmazták, és ezen szereplők a 2000-es évektől kezdődően mind látványosabban segítik egymást. A 2006-os izraeli – Hezbollah háború rávilágított arra, hogy utóbbi szervezettel, mint Irán „folytatódó karjával” érdemes számolni, jöllehet a szervezet önmagában is meghatározó katonai – politikai erőt képvisel. Szakértők ugyanakkor nem értenek egyet abban, hogy Irán mekkora ráhatást gyakorol a szervezet működésére. Kétségtelen, hogy pénzügyi és katonai támogatásokkal, illetve kiképzésekkel hozzájárult a Hezbollah megerősödéséhez, közvetlen irányítást mégsem gyakorolhat, mivel utóbbi önmagában is elég erős és autonóm²⁰.

A szíriai polgárháború kapcsán újból bebizonyosodott, hogy a háromszereplős tengely fenntartása kifizetődő: Bassár el-Aszad elnök hatalmának megtartásához Irán és a Hezbollah egyaránt hozzájárult. 2015-től az együttműködés formálisan is kiegészült Oroszországgal, és közös erővel sikerült megakadályozni a szíriai politikai rezsim bukását. Miután Bassár el-Aszad kellőképpen vissza tudott erősödni – 2017-re hivatalosan is bejelentették az Iszlám Állam feletti győzelmet, illetve az ellenzék által uralt területek egyre

¹⁸ Irish – Rasheed, 2018.

¹⁹ Harel – Kubovich, 2018.

²⁰ Husseini, 2010.

jobban zsugorodtak – Irán és a Hezbollah megkérdőjelezhetetlen hatalmi tényezővé váltak Szíriában.

2018. május 6-án, kilenc év után először parlamenti választást tartottak Libanonban. A „Március 8.” koalíció a 128 mandátumból 68 darabot szerzett meg, ezzel a korábbi 44 százalékról 53 százalékra növekedett a számarányuk a törvényhozásban²¹. A koalíció a Hezbollah és annak szövetségeseinek együttműködését takarja, és a választást követően a Hezbollah a legerősebb politikai csoportosulás részesévé vált.

2018 decemberében az izraeli kormányzat új védelmi intézkedést jelentett be a Hezbollah tevékenységével szemben, mégpedig a Libanon – Izrael határ alatt átnyúló alagutak felszámolását²². A cél, hogy ne tudjanak harcosok titokban beszivárogni Izrael területére, akik potenciálisan merényleteket hajthatnak végre, kiképezhetnek más radikális nézeteket valló harcosokat, vagy éppen fegyvereket csempészhetnek át.

SZÍRIA. Bassár el-Aszad 2000-től kezdődő elnökségének ideje alatt tovább mélyült a két ország közötti együttműködés. 2002-ben 50 milliárd dollár értékű megállapodást kötöttek közös vállalkozások létrehozására, amelyet 2004-ben stratégiai együttműködésről szóló megállapodás, majd 2006-ban kölcsönös védelmi megállapodás követett²³.

Az együttműködés Szíria számára kifizetődő volt, ugyanis a 2011-es polgárháború kirobbanását követően Irán katonai segítséget nyújtott Bassár el-Aszad elnöknek hatalma megtartása végett.

Bassár el-Aszad ellen	El nem kötelezett országok	Bassár el-Aszad mellett
Törökország	Izrael	Irán
Öböl Menti Együttműködési Tanács államai	Irak	Hezbollah
Jordánia	Libanon	Oroszország
Líbia		
Egyesült Államok		

6. számú táblázat. A szíriai polgárháború kimenetelében érdekelt felek kategorizálása²⁴.

²¹ Humud, 2018.

²² Israel Moves to Seal Hezbollah Tunnels at Lebanon Border, 2018.

²³ Szíria politikai és gazdasági fejlődési ívéről szóló összefoglalót a 2000-2009-es időszakra lásd: Tóth, 2018b.

²⁴ Martini – York – Young, 2013.

A katonai intervenciónak köszönhetően Irán domináns szereplővé nőtte ki magát Szíriában: ellenőrzi a libanoni – szíriai, illetve iraki – szíriai határokat, vallási és etnikai szempontok alapján újraszervezi a helyi közösségeket, helyi milíciák felett gyakorol ellenőrzést, miközben a tagjait kiképzzi és felfegyverzi, illetve a szárazföldi hadműveletek során szorosán együttműködik a Hezbollah csapataival²⁵. Irán számára a szíriai polgárháború jó lehetőség volt arra, hogy a regionális elszigeteltségből kitörve Szírián keresztül még szorosabbra fűzze a kapcsolatot a Hezbollah csapataival, illetve gyengítse az Egyesült Államok regionális hatalmi helyzetét.

Bár a polgárháború annak megannyi negatív következményével 2018 decemberében még mindig zajlott, Irán és Szíria a jövőbeni együttműködés alapjainak bővítésén gondolkodott. 2018 novemberében a két ország képviselői a tudományos kutatások kapcsán helyezték kilátásba szorosabb együttműködést²⁶, illetve a gazdasági kooperáció is „új szintre fog lépni”²⁷. Irán a különböző termékek exportálásával kulcsszereplővé kíván előlépni az újjáépítés folyamatában, amely némileg enyhíteni tudna a nemzetközi szankciók által okozott nehézségeken.

KONKLÚZIÓ

Irán az elmúlt években felemás eredményeket könyvelhetett el hatalmi célkitűzései kapcsán. Igaz ugyan, hogy a szíriai polgárháború hozzájárult az iráni befolyás területi kiterjesztéséhez, ugyanakkor az egyik legmegbízhatóbb állami szövetségese olyan súlyos gazdasági, infrastrukturális, stb. kihívásokkal küzd, amelyek enyhítésére hosszú évek és rengeteg külső erőforrás bevonása szükséges.

Mivel a szíriai polgárháború lehetőséget teremtett arra, hogy a Hezbollah – Szíria – Irán tengely ne csak együttműködés szintjén, de földrajzi értelemben is össze legyen kötve (lásd Irán szerepét például a szíriai határok védelme kapcsán), javult a felek közötti koordináció a terepen is (hatékonyabb tudásmegosztás, kiképzések, közvetlen felfegyverzések, stb.).

A 2018-as libanoni és iraki választási eredmények azt mutatják, hogy az Iránhoz lojális politikai erők mindkét országban nagyobb hatalomhoz jutottak az ország irányításában. Ez elvezethet ahhoz, hogy javulnak az államközi

²⁵ Perlov – Dekel, 2018.

²⁶ Syria, Iran discuss enhancing scientific cooperation, 2018.

²⁷ Syria, Iran to start new phase of economic cooperation soon, 2018.

kapcsolatok, és újabb szakpolitikai együttműködések bontakozódnak ki (erre már most is van példa Irak kapcsán).

Mindazonáltal az Egyesült Államok 2018-ban véget vetett az Irán részére fennálló szankciók enyhítésének, és a legyengült gazdaság működését újabb megszorítások nehezítik. A szankciók olyan stratégiai területeket érintenek, mint az olajexport, hajózás és bankszektor, amely Irán bevételeinek egyik meghatározó pillérét, az olajkereskedelemből származó bevételeket kívánja visszafogni. Az iráni politikai vezetés nyíltan dacol az Egyesült Államok vezetésével, és a szankciók megszegését helyezte kilátásba. Ehhez illeszkedik az a folyamat is, miszerint az Európai Unió különalkut kötne Iránnal, amely nyilvánvalóan szembemenne az amerikai érdekekkel.

Az Egyesült Államok várhatóan a közeljövőben is élesen szembe fog menni az iráni térnyeréssel, amelyet a 2018. decemberi állásfoglalás is előre jelez. Mike Pompeo külügyminiszter nagyobb közönség előtt jelentette be, hogy az Egyesült Államok „új liberális rendet” hoz létre, amely garantálja az elért szabadságot és gazdasági vívmányokat. Ahhoz hogy a kezdeményezés sikeres lehessen, nyíltan szembe kell fordulni olyan országokkal, mint Irán, Oroszország vagy éppen Kína²⁸.

A szankcióknak köszönhetően Irán nem képes hozzájutni a nyílt piacokon a legmodernebb haditechnikákhoz, éppen ezért önerőből kell fegyvereket kifejlesztenie (amelyek hatékonysága a ballisztikus rakétákat leszámítva igencsak megkérdőjelezhető). A hatalmi térnyerést tehát akadályozza a legmodernebb haditechnika hiánya, illetve a különböző milíciák felfegyverzésére szolgáló eszközök korlátossága. Iránnal ellentétben az Öböl Menti Együttműködési Tanács országai nagyságrendekkel többet fordítanak hadi kiadásokra (lásd példaként 5. számú táblázat), ennél fogva aszimmetrikus katonai erőviszonyok alakultak ki a Közel-Keleten. Iránnak a hátrányok leküzdéséhez továbbra is szükséges állam alatti szereplőkkel folytatni az együttműködést, amelyekkel destabilizálni tudja rivális országok társadalmait.

Összességében a 2018-as év vegyes eredményeket hozott Irán számára. Miközben regionális hatalmi ambíciói meghaladják a gazdasági teljesítőképességét (egyre több belső elégedetlenségről szóló tudósítás és tüntetésről szóló hír szivárog ki), addig a nemzetközi szankciók még jobban nehezítenek a helyzetén. Az Egyesült Államok következetesen el kívánja az országot szigetelni a nemzetközi politikai és gazdasági folyamatoktól, mégis

²⁸ Borger, 2018.

kikapukon keresztül (Szíria, Irak és az Európai Unió) mélyülnek egyes partnerségi kapcsolatok. A felemás hatású erők némi mozgásteret biztosítanak Irán számára, ugyanakkor kérdéses, hogy hatalmi törekvéseit az elkövetkező években miképpen tudja harmonizálni a rá nehezedő gazdasági és politikai nyomással.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Al-Salhy, Suadad (2018): Under crippling sanctions, Iranian leaders discuss economic ties with Iraqi president, Arab News. Elérhető: <http://www.arabnews.com/node/1406211/middle-east> (Letöltve: 2018. december 01.)
- Beehner, Lionel – Bruno, Gerg (2008): Iran's involvement in Iraq, Council on Foreign Relations. Elérhető: <https://www.cfr.org/backgrounder/irans-involvement-iraq> (Letöltve: 2018. december 01.)
- Borger, Julian (2018): Trump is building a new liberal world order, says Pompeo, The Guardian. Elérhető: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/dec/04/us-president-donald-trump-is-building-a-new-liberal-world-order-says-mike-pompeo> (Letöltve: 2018. december 01.)
- European Commission adopts support package for Iran, with a focus on the private sector (2018), European Commission. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-5103_en.htm?locale=en (Letöltve: 2018. december 01.)
- Harel, Amos – Kubovich, Yaniv (2018): Israel: Iranian Force in Syria Behind Rocket Attack on South, Haaretz. Elérhető: <https://www.haaretz.com/israel-news/israel-iranian-force-in-syria-directed-gaza-rocket-attacks-under-tehran-s-orders-1.6595210> (Letöltve: 2018. december 01.)
- Humud, Carla E. (2018): Lebanon's 2018 Election, Federation of American Scientists. Elérhető: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/IN10900.pdf> (Letöltve: 2018. december 01.)
- Husseini, Rola el (2010) Hezbollah and the axis of refusal, Iran and Syria, Third World Quarterly, Vol. 31. No. 5.
- Iran nuclear deal: Plan put forward to dodge US sanctions (2018), BBC News. Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-45634448> (Letöltve: 2018. december 01.)
- Irish, John – Rasheed, Ahmed (2018): Exclusive: Iran moves missiles to Iraq in warning enemies, Reuters. Elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-iran->

- [iraq-missiles-exclusive/exclusive-iran-moves-missiles-to-iraq-in-warning-to-enemies-idUSKCN1LG0WB](#) (Letöltve: 2018. december 01.)
- Israel Moves to Seal Hezbollah Tunnels at Lebanon Border (2018), The New York Times. Elérhető: <https://www.nytimes.com/2018/12/04/world/middleeast/israel-tunnels-lebanon-border-hezbollah.html> (Letöltve: 2018. december 01.)
 - JPost.com Staff (2006): Gillerman Fingers 'Axis of Terror' Jerusalem Post. Elérhető: <https://www.jpost.com/Israel/Gillerman-fingers-axis-of-terror> (Letöltve: 2018. december 01.)
 - Kaye, Dalia Dassa – Nader, Alireza – Roshan, Parisa (2011): Iranian Perceptions of and Policies Toward Israel. RAND Corporation
 - Kis-Benedek József (2018): Katonai biztonság Marokkótól Iránig, Zrínyi Kiadó, Budapest.
 - Martini, Jeffrey – York, Erin – Young, William (2013): Syria as an Arena of Strategic Competition, RAND Corporation.
 - Outlaw Regime: A Chronicle of Iran's Destructive Activities (2018.), Iran Action Group, U.S. Department of State. Elérhető: <https://www.state.gov/documents/organization/286410.pdf> (Letöltve: 2018. december 01.)
 - Perlov, Orit – Dekel, Udi (2018): A Model of Iranian Influence in Syria, The Institute for National Security Studies. Elérhető: <http://www.inss.org.il/publication/model-iranian-influence-syria/> (Letöltve: 2018. december 01.)
 - Syria, Iran discuss enhancing scientific cooperation (2018), SANA Syrian Arab News Agency. Elérhető: <https://www.sana.sy/en/?p=151127> (Letöltve: 2018. december 01.)
 - Syria, Iran to start new phase of economic cooperation soon (2018), SANA Syrian Arab News Agency. Elérhető: <https://www.sana.sy/en/?p=150970> (Letöltve: 2018. december 01.)
 - Tóth Zoltán Balázs (2018a): A 2018. májusi iraki választás utóélete, Külügyi Műhely – Gyorselemzés sorozat. Elérhető:
 - Tóth Zoltán Balázs (2018b): Szíria fejlődési íve 1980-tól napjainkig – A gazdasági és politikai mérföldkövek áttekintése 2000-2009. között, Külügyi Műhely – Gyorselemzés sorozat. Elérhető: http://epa.oszk.hu/03400/03431/00006/pdf/EPA03431_kulugyi_muhely_2018_06.pdf (Letöltve: 2018. december 01.)

-
- Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015) (2018), GOV/2018/24, International Atomic Energy Agency. Elérhető: <https://www.iaea.org/sites/default/files/18/06/gov2018-24.pdf> (Letöltve: 2018. december 01.)
 - Wehrey, Frederic – Thaler, David E. – Bensahel, Nora – Cragin, Kim – Green, Jerrold D – Kaye, Dalia Dassa – Oweidat, Nadia – Li, Jennifer (2009): Exploring the Reach and Limitations of Iranian Power in the Middle East, RAND Corporation